

РОЗДІЛ 8

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.68.37>
УДК: 341.215.2:656.61(06):502.51(26)

ПОПЕРЕДЖУВАЛЬНІ ЗАХОДИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЖИМУ РИБАЛЬСТВА У МОРІ

Загороднюк С. О.,

*доцент, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики Одеського
Міжнародного гуманітарного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0108-6953>
e-mail: svetlanazagorodnuk123@gmail.com*

Загороднюк С. О. Попереджувальні заходи щодо забезпечення режиму рибальства у морі.

Морські простори, які містять живі ресурси, підлягають міжнародному захисту; їх види, одним з яких є морська економічна зона, мають особливий правовий статус: можуть бути морськими – риболовецькими та територіальними зонами загального призначення. Законодавство України актуалізує проблему захисту до-вкілля, створення умов недоторканності правоохоронної діяльності сукупності норм різних галузей права.

Загальні причини та умови екологічної злочинності знаходяться у системі протиріч, які виникають при взаємодії людини, суспільства і природи. Їх сутність полягає в тому, що соціум, будучи частиною біосфери, протистоїть екосистемі у зв'язку з обмеженими можливостями природокористування.

Зростанню екологічної злочинності сприяють недоліки чинного законодавства та його охорони відповідними державними органами, відсутність механізмів його ефективної реалізації.

У межах зон загального визначення, закони України розповсюджуються на всі правопорушення. Така зона визнається територією відповідної держави та закони діють відносно осіб, які вчинили відповідні правопорушення. У такому випадку може мати місце особливості застосування законів, які містять бланкетну диспозицію. Прикладом можуть бути правопорушення проти довкілля, відповідальність за які засновуються на інших нормативно-правових актах. В умовах таких зон відповідні нормативні акти мають специфіку, які відрізняють їх застосування на території інших держав. Цільове призначення мають морські економічні зони, у тому числі риболовецькі.

Відповідальність настає за законами держави лише за конкретні правопорушення, наприклад за зайняття рибним та іншим водним добувним промислом.

В межах виключної (морської) економічної зони прибережні держави вправі здійснювати розвідку, розробку, управління природними ресурсами, здійснювати юрисдикцію відносно збереження морського середовища, проведення морських наукових досліджень. Об'єм прав в цих морських просторах визначається міжнародним морським правом, а також національними нормативними актами, які регулюють сферу використання цих морських просторів.

Ключові слова: ресурси моря, охоронна функція, попереджувальні заходи, правопорушення проти довкілля, промислове рибальство, кримінальна відповідальність.

Zagorodniuk S. O. Preventive measures to ensure the sea fishing regime.

Marine areas that contain living resources are subject to international protection; their species, one of which is the maritime economic zone, have a special legal status: they can be marine - fishing and territorial areas of general

purpose. The legislation of Ukraine actualizes the problem of environmental protection, creation of conditions of inviolability of law enforcement activity of a set of norms of various branches of law.

The general causes and conditions of environmental crime are in the system of contradictions that arise from the interaction of man, society and nature. Their essence is that society, being part of the biosphere, resists the ecosystem due to limited opportunities for nature.

The growth of environmental crime is facilitated by the shortcomings of current legislation and its protection by relevant government agencies, the lack of mechanisms for its effective implementation.

Within the zones of general definition, the laws of Ukraine apply to all offenses. Such a zone is recognized as the territory of the respective state and the laws apply to persons who have committed the relevant offenses. In this case, there may be peculiarities in the application of laws that contain a blanket disposition. An example is environmental offenses, the responsibility for which is based on other regulations. In the conditions of such zones, the corresponding normative acts have specifics which distinguish their application in the territory of other states.

Within the exclusive (marine) economic zone, coastal states have the right to carry out exploration, development, management of natural resources, to exercise jurisdiction over the conservation of the marine environment, to conduct marine research.

Key words: marine resources, protection function, preventive measures, environmental offenses, industrial fishing, criminal responsibility.

Постановка проблеми. Екологічні правопорушення є одними з найбільш суспільно небезпечних та розповсюджених діянь. За тяжкістю наслідків вони створюють реальну загрозу екологічній безпеці, підривають екологічні умови життєдіяльності соціуму. Наслідки екологічних правопорушень є непередбачуваними, тому реальна шкода від їх вчинення та результати впливу на живі організми не піддається достатньому прогнозуванню. Екологічна злочинність в Україні характеризується постійним зростанням, високою латентністю та достатньо низьким рівнем застосування кримінально-правових норм. В економічних риболовецьких зонах кримінальний закон розповсюджується на певні правопорушення – незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. Відносно інших правопорушень – це територія відкритого моря.

Стан опрацювання. Дослідженням вказаної проблеми займалися такі вітчизняні вчені юристи, як І. І. Митрофанов, А. М. Притула, С. Б. Гавриш, А. Г. Кальман, О. Д. Лук'яненко та ін.

Метою статті є дослідження попереджувальних заходів щодо незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом у морі.

Виклад основного матеріалу. Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом створює загрозу екологічній безпеці.

Проблема екологічної безпеки є складовою частиною системи міжнародної безпеки і розглядається як найважливіша складова системи національної безпеки України.

У ст.50 Закону України від 25 червня 1991р. «Про охорону навколишнього природного середовища» екологічна безпека визначається як такий стан цього середовища, за яким забезпечується запобігання погіршенню екологічної обстановки і виникненню небезпеки для здоров'я людини. [1]

Саме вказівка у Кримінальному кодексі України на те, що кримінальне законодавство має своїм завданням правове забезпечення охорони довкілля (ст.1 КК), підкреслює його екологізацію та активний запобіжний характер.[2] Це також відповідає сучасному значенню проблем ефективності охорони навколишнього природного середовища і сприяє забезпеченню єдності у підходах до криміналізації посягань у сфері екології.

Запобігання екологічним правопорушенням передбачає застосування заходів як загально соціального (удосконалення технологій промислового виробництва, підвищення культури природокористування, зокрема моря, модернізацію транспортних засобів, науково обґрунтована оцінка щодо можливостей використання водних ресурсів тощо), так і спеціально-кримінологічного характеру (удосконалення контролю за поведінкою окремих громадян та службових осіб у сфері природокористування, включаючи дотримання ними кримінально-правових норм, своєчасне інформування відповідних природоохоронних органів про виявлені факти правопорушень проти довкілля та обставин, які їм сприяють тощо).[3, с.188-189]

Важливе значення серед попереджувальних заходів щодо забезпечення режиму рибальства у морі має проведення індивідуальної профілактичної діяльності з особами, які систематично займаються, зокрема браконьєрством.

Рибальством вважається промислове добування риби, водних безхребетних і морських ссавців, а також любительське і спортивне рибальство та добування водних безхребетних у рибогосподарських водоймах.

Промислове рибальство та промисел водних безхребетних і морських ссавців є спеціальним використанням об'єктів тваринного світу, право на яке видається підприємствам, установам, організаціям та громадянам. Воно здійснюється на промислових ділянках рибогосподарських водойм, до яких належать всі поверхневі, територіальні та внутрішні морські води, що використовуються (можуть використовуватися) для промислового добування риби та інших об'єктів водного промислу або мають значення для відтворення їх запасів, а також у виключній (морській) економічній зоні.

Порядок промислового рибальства регламентується Законом «Про тваринний світ». [4]

Основна функція кримінального права як галузі права – охоронна функція, оскільки воно охороняє власними його заходами ті суспільні відносини, що регулюються іншими галузями права (ст.1 КК). [2]Ці галузі права, регулюючи певні суспільні відносини, сприяють їх розвитку і реалізації, а кримінальне право охороняє ці відносини відкримінально-протиправних посягань на них. Виконуючи функцію охорони встановлених у державі суспільних відносин, норми кримінального права одночасно регулюють їх, що сприяє їх правомірному існуванню і розвитку.

Морські простори зі спеціальним правовим режимом містять внутрішні води, води територіального моря, частину відкритого моря, виключну економічну морську зону.

Взаємодія міжнародного права та внутрішньодержавного законодавства, бланкетний характер деяких правових норм обумовило специфіку їх застосування за колом осіб.

Кримінальні правопорушення, що пов'язані з рибальством, визначені статтями 249 і 250 КК України.[2]

Стаття 249 КК передбачає незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом і, якщо воно заподіяло істотну шкоду, передбачається ч.1 та карається штрафом від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років; а ті самі діяння, якщо вони вчинені із застосуванням вибухових, отруйних речовин, електроструму або іншим способом масового знищення риби, звірів чи інших видів тваринного світу або особою, раніше судимою за кримінальне правопорушення, передбачене цією статтею, караються штрафом від трьох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк.

Стаття 250 КК містить норму, яка спрямована на попередження проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів. Ці кримінальні правопорушення закон відносить до посягань на довкілля (розділ VIII Особливої частини КК), складовою частиною якого є охорона живих водних ресурсів у морі.

Об'єктом посягання є суспільні відносини, що забезпечують науково обґрунтоване раціональне використання і охорону риби та водних тварин і їх відтворення; предметом є риба різних порід, дельфіни, раки, креветки, кальмари, восьминоги та інші водні тварини, а також деякі морські водорості і морські трави, які мають промислове значення та рослини, які широко застосовуються як продукти харчування, для виробництва добрив, виготовлення медичних препаратів. Живі ресурси моря – сукупність водних організмів (гідробіонтів), життя яких неможливе без перебування (знаходження) у морі (ст.1).[5]

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення полягає у:

- а) незаконному зайнятті рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом,
- б) заподіянні істотної шкоди,
- в) причинному зв'язку між ними.

Про незаконність зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом свідчить порушення правил промислового чи любительського риболовства, яким заподіяна істотна шкода. Порушення правил може полягати у невиконанні вимог законів та підзаконних актів щодо охорони, раціонального використання й відтворення об'єктів тваринного світу. Воно може виражатись у добуванні забороненої для вилову риби, інших водних тварин, у здійсненні промислу без належного дозволу, в заборонений час, у недозволенних місцях, забороненими способами та знаряддями лову.

Незаконне заволодіння рибою, водними тваринами, що не перебувають у стані природної свободи, не може кваліфікуватись за ст. 249 КК України. Дії осіб, винних у незаконному вилові риби, добуванні водних тварин, що вирощуються підприємствами, організаціями або окремими громадянами в спеціально влаштованих чи пристосованих водоймищах, або викрадення чи незаконне заволодіння іншим способом рибою, водними тваринами, відновленими цими підприємствами, організаціями або громадянами, підлягають кваліфікації за кримінальні правопорушення проти власності.

Поняття *промислового* охоплює випадки вилову риби і водних тварин із використанням промислових знарядь (сіток, неводів).

Кримінальне правопорушення визнається закінченим з моменту заподіяння, внаслідок незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, істотної шкоди навколишньому природному середовищу.

Суб'єктивна сторона характеризується виною у формі умислу.

Суб'єктом є будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку (за видом суб'єкт є загальним). Використання службовою особою для незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом свого службового становища за наявності відповідних обставин кваліфікується за сукупністю злочинів – за ст. 249 КК України та як злочин у сфері службової діяльності.

Висновки. Виходячи з основоположної ролі міжнародно-правового регулювання рибальства, є необхідним його більш об'ємна імплементація у законодавство України.

Реалізація суверенного права прибережної держави вимагає відображення в Законі положень по оптимізації використання живих ресурсів моря у виключній морській економічній зоні, а також заток та відкритого моря.

Враховуючи особливості рибальства, прибережна держава має співпрацювати з іншими країнами щодо порядку рибальства, зокрема міграції риби.

У кримінальному законодавстві України не дається визначення понять: *кримінальне правопорушення проти довкілля*, *екологічне кримінальне правопорушення*. У нормативно-правових актах про охорону довкілля ці правопорушення визначаються як «суспільне небезпечні діяння, які посягають на встановлений екологічний порядок, екологічну безпеку суспільства та спричиняють (чи можуть спричинити) шкоду довкіллю та здоров'ю людини».

Кримінальне законодавство (ст.249 КК України) має містити у визначенні предмета правопорушення *живі ресурси моря*.

Важливе значення у запобіганні незаконного рибальства у морі має профілактична робота правоохоронними органами, природоохоронними інспекціями, громадськими організаціями, відомчими органами контролю з особами, які систематично займаються браконьєрством.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991р..URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
2. Кримінальний кодекс України. Чинне законодавство України зі змінами та доповненнями станом на 22 квітня 2021 р. К.: «Центр учбової літератури», 2021. 197 с.
3. Курс лекцій по кримінології. Под ред. Даньшина І.Н., Голины В.В. Х.: «Одиссей», 2006. 280 с.
4. Закон України «Про тваринний світ»(Відомості Верховної Ради України 2002, № 14, ст.97). URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text>
5. Закон України «Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них» від 6 лютого 2003 року № 486-IV. 2003. №15. Ст.107URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/486-15#Text>